

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

SZERKESZTI
DR. GYÖRGY LAJOS

1931. AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA 37. SZ.

Hídvégi gróf Mikó Imre szózata 1856-ban az Erdélyi Múzeum és az Erdélyi Múzeum- Egyesület megalakítása érdekében.

Közzéteszi :
Dr. Kántor Lajos.

CLUJ-KOLOZSVÁR
MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1931.

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

SZERKESZTI

DR. GYÖRGY LAJOS

1931.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

37. SZ.

Hidvégi gróf Mikó Imre szózata 1856-ban az Erdélyi Múzeum és az Erdélyi Múzeum- Egyesület megalakítása érdekében.

Közzéteszi :

Dr. Kántor Lajos.

CLUJ-KOLOZSVÁR

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1931.

Különlenyomat az
ERDÉLYI MÚZEUM
36. évfolyamának 4—6. számából.

11.213/37
M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA
II Nyomtatás, Budapest
1934. 192

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület aktuális kérdéseivel foglalkozók és az Egyesület sorsa iránt érdeklődők számára az objektív vélemény kialakulása céljából — úgy hiszem — mellőzhetetlenül szükséges fel-eleveníteni az Egyesület nagy alapítójának, hidvégi gróf Mikó Imrének, az EME. érdekében írt szózatát, mely a *Kolozsvári Közlöny* mellékleteként megjelent *Erdélyi Múzeum* 1856-i évf. 1. és 2. számában (a március 31-i és az április 10-i szám 1—5. és 9—16. lapjain) jelent meg.

Mikó Imre szózata érinti az Egyesületnek csaknem mindegyik kérdését, amelyet a mai idő fölvetett. Feltétlen hiteles felvilágosítást nyerünk belőle az 1841—43-i országgyűlési intézkedésekről, az országgyűlés intencióiról és az alapítási szándék körülményeiről, a múzeum számára történt megajánlásokról és a részben befolyt múzeumi anyagról, a szász nemzet magatartásáról a megalakítandó múzeummal és egyesülettel szemben, a gróf Kemény-féle gyűjteményről és annak sorsáról, az EME-nek újabban vitatárgyává lefokozni szándékolt magyar jellegéről stb.

E szózat az EME. megalakulására döntő fontosságú volt. Itt hozta ugyanis a nyilvánosság tudomására gróf Mikó Imre, hogy a gróf Teleki Józseftől vásárolt Külső-Szén utcai telkét (a mai klinikák helye) a rajta levő épületekkel együtt a múzeumnak engedi át. A megajánlás nemcsak azért volt döntő fontosságú az EME-re, mert a múzeum gyűjteményeinek elhelyezhetése legalább egyelőre biztosítva lett, hanem a nagy reális értéket is képviselő, nemes áldozatosságra valló adomány példát mutatott az Egyesület létrejöttét óhajtóknak, miként biztosíthatják az Egyesület minél előbbi megszületését. Az EME. alapítványainak és adományainak oroszánrésze a Mikó Imre megajánlását közvetlen követő évekből való. Nagy száma volt eddig az Egyesület megalakíthatásában kételkedőknek, kik előbb az Egyesületnek a felsőbb fórumoktól való engedélyezésére vártak és nem merték ajánlásaikat megtenni, míg a saját intencióik szerint alakítandó Egyesület jövőjét

nem látták biztosítottnak. A Mikó példáján való felbuzdulásból értethetjük meg azt a tömeges megajánlást, mely az EME. számára 1856-tól 1859-ig, a tényleges megalakításáig, történt.

E szózatban adta Mikó az EME. első részletes tervezetét is. Csodálkozással vesszük tudomásul, hogy Mikó elgondolásának csaknem minden lényeges része teljesezésbe ment a megvalósulásakor s a tervezet az Egyesület későbbi életében is megfelelőnek bizonyult. Sőt e tervezet az Egyesület külső és belső szervezetének ma is veleje, alkotó eleme.

Ami az EME. aktuális kérdéseit illeti, leszögezhetjük, hogy a Mikó-szózat megjelenésétől eltelt 75 év távlatára egyrészt eleve letompítja az esetleges elfogultság vádját, másrészt Mikó komoly alapos-sággal felépített tanulmánya meggyőzi a pártatlanságra törekvő olvasót, hogy a Mikó szózatában érintett kérdések szinte lezártaknak tekinthetők. Mikó következtetéseit és megállapításait az idő és változott körülmények sem láttathatják másként.

Erdélyi Múzeum-Egyesület.

Irta: Gróf Mikó Imre.

I.

Szándékomban van a magyar fajnak általában, különösen pedig annak Erdélybe szakadt s ez idő szerint egy, vagy másképp túlnyomósággal bíró népfajok között élő részének önfentartása, gyarapodása és egykori tekintélyének, politikai befolyásának, erkölcsi és társadalmi súlyának mikénti érvényesítése tárgyában nézeteimet nemsokára tüzetesen könyvben elmondani.

Azonban némely fontos és sürgető körülmények, úgy ezen — a magas kormány és tisztelt kormányzó herczegünk közbenjárására — végre valahára megindult egyetlen erdélyi magyar lap ez által is némileg értékesítésének óhajtatása, megzavarának circulusaimban, s teendőim logikai rendjét megbontván kényszerítének az *Erdélyi Múzeum* kérdését e térre hozni, annak megvitatását itt eszközölni, s könyvem ide vonatkozó részét az egészből mintegy kiszakasztólag minden egyebeknél előbb a közönség elé bocsátani.

Hogy Erdély magyar népiségének concentrált Muzeuma s azzal egybekötött némi tudományos tűzhelye legyen: *minden jók által érzett szellemi szükség, a magyarság fenmaradásának, további nemzeti irányú fejlődésének, hazai és állami jelentőségének conditio sine qua non-ja, az erdélyi magyar értelmiség közös érdeke, megalkotása közös kötelessége, a legközelebbi idők, sőt tán épen e napok feladata.*

Minden jók által érzett szükség — mondám. A két honbeli — legújabb felszámítás szerint — 7—8 milliónyi magyar 20—22 millió más-

féle népekkel, s jelesen az erdélyi 600—700 ezer magyar egy milliót három—négyszázezerrel meghaladó más nemzetbeliekkel van közigazgatásilag és társadalmilag felvegyülve. E számbeli nagy túlsúlyt mi magyarok már ma — midőn az institutiokban nincs támaszunk — egyesegyedül értelmi erővel, s bármelyik fajjal diadalmasan versenyző szellemi képességeinkkel, sőt némely tekintetben általánosan elismert erkölcsi felelősségünkkel ellensúlyozhatjuk. A szellemi súly és jelenték alapja pedig — bizonyos fokú anyagi jóllét szükségkép feltevése mellett — a tudomány, a művészet, a társadalmi műveltség, a saját forrású, saját gyökerein nyugvó, tehát saját életű, következőleg amazokból buzgó, fejlődő, gyarapodó nemzeti irodalom, s ez által kifejelett, kitisztított, meghatározott s biztos alapokkal bíró hazai nyelv. És ezeknek eddigelé főszközlője volt egyfelől az Akadémia és Magyar Múzeum, mint az volt másfelől a pesti journalistika s ezek köré csoportosult tudományos erők. Kell, hogy a pesti Muzeumnak — az Akadémia továbbra is az összes magyarság szellemi központja és irányadója maradván — Erdélyben is egy szerény kis társa és testvére legyen. Ennek szükséges volta itt közöttünk annyira constatirozva van, hogy én annk valószínűségére a mostani csillagzatállást a legkedvezőbbnek hiszem.

Mondám azt is: hogy az *Erdélyi Múzeum az itteni magyarság fennmaradásának, nemzeti irányú fejlődésének, hazai és állami jelentőségének conditio sine qua non-ja*. Hogy házunknál, tűzhelyeinknél nemzeti isteneinknek áldozunk — nehogy félreértessem ez ártatlan metaphoráért — gyermekeinket, mikké mi születünk, *magyarokká* neveljük, társalgásainkban az egész világnak mostoha, csak nekünk édes anyanyelvünket használjuk, a magyar irodalmat úgy a hogy pártoljuk, egyházakban ősapáink nyelvén imádkozunk, egyetlen erdélyi magyar színházunkban — olykor, de még ezt sem állandólag — magyar előadásokat látunk... ez, hazámfiain, még nem elég fennmaradásunkra, nem elég képességeinknek, belsúlyunknak azon elismertetést, becsét és jelentéket vívni ki, a mire minden jó magyar lelke vágyik, s a mi minket méltán megillet. Egy tudományos tűzponttal kell nekünk bírni, melynek körébe vonódnak a haza értelmesebbjei, hova összegyűjtjük nemzeti kincseinket — lefolyt nemzeti életünk, régi történeteink örökbecsű maradványát — összeszerezzük a jobb-jobb könyveket, a tudomány emez égő szövétnekeit, hol a hazai muzáknak fogunk megszűnés nélkül áldozni, hol nyelvünk tökéletesbítésén, a tudomány, s főként hazai történetek és természettudományok művelésén, népszerű alakban terjesztésén és gyarapításán fognak a hivatottak munkálkodni. Innen árad világosság a közönségre, ki a hazára, s viszont, a közönség kebelében élő nagyobb elnék ide fogják besugároztatni szellemi világukat, itt hasznosítani tudományukat. E központ mintegy végső láncszemét teendi a nemzet értelmi fejlődése láncolatának, zárkóvát gyarapodó tudományossága új szentegyházának. És ha nyelvünk tökéletesebbé lesz, rendszere kitisztul, ha a tudományok általunk gyarapodást nyernek, az ismeretek és közfelvilágosodás a népre is kihat, annak kebelében is elterjed, a hazai és nemzeti irányú művészet az ediginél inkább honosíttatik, egyetemessé válik, szóval: ha a nagy testvérétől elszakadt erdélyi magyarság értelmiségben erős, politikai gondolkodásában józan

és eszélyes, tudományos és társadalmi műveltségben a társnépekkel versenyezni képes lesz — e hatalmas szellemi előnyök, hazámfiak, okvetlenül megelégednek politikai és állami befolyásukat és jelentőségüket; ez előnyök ki nem kerülendik a kormány igazságszolgáltató figyelmét; e képességek önmagok fognak magoknak tért s a nemzetnek maradandólag fennállást biztosítani.

Az Erdélyi Múzeum megalkotása továbbá a hazai összes magyar értelmiség érdeke és kötelessége. A politikai tér sorompói — melyek közti néha sikeres, néha meddő küzdelmek régen nálunk csaknem kizárólag foglalkodtatták az értelmiséget — ez idő szerint bezárva. A közgazgatási mező kellően bé van népesítve. A földművelés és műipar nem foglalhatja el mind a kiváló tehetségeket, sőt ez nem is lenne hasznos, nem óhajtható. Lenni kell a népek között, kik az eszméknek, a tudománynak és közfelvilágosulásnak legyenek terjesztői és munkálói. Kivált pedig nekünk magyaroknak nyelvünk kifejtése és megállapítása, irodalmunk gazdagítása, alapos, komoly és gyakorlati irányú tudományosság meghonosítása, általában a szellemi fejlettség mentől emelkedettebbé és egyetemesebbé tétele, mindenek felett pedig a hazai történeti és természettudományokban előhaladásunk az: mi feljülről elismerést s szavainknak meghallgatását, a társnépektől becsülést, jogigényeinknek méltatását eszközölheti, eszközölni fogja. Amde ezt egy központosított s lehetőleg bőv, sőt teljes központ s ezzel összekötött Múzeum nélkül el nem érhetjük. Magam tapasztalásából tudom, mibe kerül nekem — ámbár meglehetősen könyvtárral bírok — már csak saját igénytelen történeti vállalatom adatainak összegyűjtése, szerkesztése s avagy a legszükségesebb jegyzések kiállítása. Hol magam, hol munkatársaim országsszerte járunk; most M.-Vásárhelyre, majd K.-Fejérvárra, majd ismét Szebenbe kell mennem, küldenem vagy legalább írnom olykor egy könyvért, egy törvénycikkért, vagy tán egyetlen egy sornyi jegyzés megtehetéseért. Centrál Múzeum nélkül valódi tudományosságról ne is álmodjunk — csak hazai történeteinket sem írhatjuk meg a nélkül kellő alaposággal ötven esztendeig sem. Igen, mi volt régen a Corpus Juris és Verbóczy, a zöld asztal és a cardinalis hivatalok, azokká kell lenni előttünk magyarok előtt ez idő szerint a Múzeumoknak és könyvtáraknak, akademiáink és irodalmunknak, tudós férfaink és a közönség olvasni szerető részének. Ha azokká lesznek, bizom Istenben, hogy a mint régen harci fegyverrel meggyőzők szomszédainkat, úgy most a tudomány és civilisatio szelid fegyvereivel ismét jóakaróinkká, sorsunk osztályosaivá tehetjük a társnépeket, vagy minmagunkat teendjük az övékének nemzeti súlyunkkal arányban és hozzánk illő módosításokkal osztályosivá. Ki gazdálkodni nem szeret, ki a hivatalviseléshez, vagy a kihez a hivatalviselés nőtt volt, kinek nincs hajlama politikával és közigazgatással foglalkozni: e téren, a tudományosság csendes munkássági terén, egy vagy más minőségben, találhat a honra nézve hasznos, magának nem minden gyönyör nélküli időtöltést. Ha múzeumunk lesz: a tehetséges ifjú, a lelkes, a tanár, a hírlapíró, az irodalom férfia, a tudomány és művészet valamennyi barátja és művelője lelend magának forrást, honnan ismereteit gyarapítsa; eszközöket, mik által tehetségeit kifejtse; tért, hol magát kitüntesse. S midőn egy szülemelőben levő nem-

zeti intézet ennyi jóvalommal kínálkozik kivált a hazai értelmiség számára: nemde főként ennek kötelessége létrehozásában minden mások felett előlmenni, mellette szólni, érette tenni és semmi fáradságot nem kímélni? Bizonyára annak.

Végre: az *Erdélyi Múzeum megalkotása vagy legalább alapjainak formaszzerű letétele a legközelebbi idők, tán éppen a közelebbi napok feladata*. Igen. Mert az idvezült gr. Kemény József által egy *Kolozsvárt felállítandó Erdélyi Múzeumnak* még 1841/3 országgyűlésileg felajánlott gerendi könyv-, kézirat- és okmánygyűjtemény az akkori törvényhozás alkotványszerű többsége által egy országos, a tisztelt szász nemzet követi által kizárólag Magyar Nemzeti Múzeum alapjául elfogadtatván, sőt annak „*Ferdinánd Múzeum*“ név alatt *Kolozsvártt leendő felállítására* *iránt törvény is alkottatván*, (melynek szentesítése azonban az országgyűlésnek csakhamar következett bezárása miatt elhaladott), közelebről pedig a tisztelve említett gróf érintett gyűjteményét az országnak régen adott szavához hiven vég hagyományában is az *állítandó Erdélyi Múzeum számára rendelve*: annak sorsa iránt annyival inkább szükség a gondoskodás, mivel tudtom szerint a hivatalos összeírás már végére ment, a hely pedig, hol azon gyűjtemény jelenleg áll, nem csak fölötte nedves, sőt tűzveszélynek s egyéb károsíthatásoknak is ki van téve; de azért is, mivel annak a vég hagyomány pozitív és egyenes rendelese szerint az Erdélyi Múzeum felállításáig Pestre, a magyar Nemzeti Múzeum épületébe kellett volna szállíttatni, ez oly költséges, sőt sok régi s az idő által megrongált kéziratokra nézve annyira káros is lehet, mit helyrehozni, sőt csak felszámítani is lehetetlen. Úgy vélem ezért, hogy az Erdélyi Múzeum kérdésében — mellyel oly igen összefügg a gr. Kemény-féle legközelebbi sorsa is — jól kiszámított, célravezető, az alaposan fennforogható érdekeket kielégítő és gyors lépéseket tenni parancsolóan sürgető szükség. Mert ha ama gyűjteményt Pestre kiszállítják, ki tudja mikor fog — s vajjon mint most van, oly állapotban fog-e az ismét hazánkba visszakerülni? De tegyük fel — mit én nem hiszek. mert ez nyilván a végrendelet megsértését tenné — hogy a kérdéses gyűjtemény a pesti Magyar Múzeum felügyelősége kérő reklamációjára dacára vitetnék ideiglenesen valamely erdélyi könyv- vagy levéltárba: a roncsolás, elveszés, sőt tán elsikkasztás, minden esetben pedig tetemes költség vesztesége forog fenn. Hát az elrendezés, felügyelet, sat. költségeit ki hordozza; ki mer felelni érette az országnak akkor, midőn annak felügyeletére az 1841/3 országgyűlés az összes alapítókön kívül még kilenc főfőrangú hazafit nevezett vala ki s azokra bízta e drága nemzeti kincsnek őrzését? Vagy ha ládába bezárva tartatnának az Erdélyi Múzeum felállításáig: ez esetben mi haszna a boldogult férfi roppant fáradozásának; mi nyeresége belőle a jelenkornak, melynek leginkább kellene munkálni, hogy a forradalom ejtette szellemi sebeket helyrehozhassuk, hogy az annak következtében összes műveltségünk és főleg nemzeti fejlődésünk fennakadt műfolyamát újból megindíthassuk, s ekkép a még mindig borúlt jelenből egy vidámabb jövőt kibontakozni látni jogosan óhajthassuk! Különben a deréknek veritékei azért hullottak, hogy fáradalmainak gazdag bére férgek és molyok ele-

delévé válják? Nem. Ezt a néhai nemes szándékú végrendelkezőnek emléke megsértése nélkül, amint óhajtanunk, úgy a végrendelet végrehajtóiról, valamint az azt ellenőrző magas kormány igazságszeretetről feltennünk nem lehet.

Mi tehát e tárgyban a teendő? Ki van hivatva, ki bír illetékességgel e gyűjtemény iránt a végrendelet kifejezett szavai értelmében, vagy a végrendelkező közönségesen tudott hazafiúi szándéka szerint intézkedni? Kinek, hogyan és mit kell jelesen ez incidensből az Erdélyi Múzeum ügyében tenni? Ezek itt az önként felmerülő kérdések.

Az én felfogásom szerint idvezült gr. Kemény József és ma is élő alapítótársa gr. Kemény Sámuel akkor, midőn az 1842-iki erdélyi országgyűlésen június 22-én, a LXXVI. orsz. ülésben írásban beadott jelentések során így nyilatkoznak: „Mi alólírtak 15,000 kötetet meghaladó könyv- s több ezer darab kézirat — és oklevélgyűjteményünket, úgy egyikünknek ásványgyűjteményét egy *Nemzeti Múzeum* alapjául *hazánk RR-nek ezennel felajánljuk s elfogadását kérni bátorzkodunk*“; és az ország RR-ei ez ajánlatot im e határozat által: „a gr. Kemény József és Sámuel urak hazafias ajánlata örömmel elfogadtatik s annak életbeléptetése iránti véleményadás a rendszeres bizottmányra bízatik“, tetteleg elfogadták, nemcsak hanem az 1843-iki január 16-iki CXXXIII. országos ülésből az akkor uralkodó felség megerősítése alá felterjesztett t.-cikkben nyilván kimondották az 1. §-ban: A művelődés előmozdítása, a haza díszének emelése végett, — *Kolozsvár szabad kir. városában országos Múzeum felállítása* határoztatik — és ő felsége k. megegyezése hozzájárulván *Ferdinánd* Múzeumnak nevezetik;¹ a 4. §-ban pedig gr. Kemény József és Sámuelnek, sőt valamennyi ajánlattevőnek — kik becses kincseiket a haza javára és nemzeti műveltség előmozdítására szentelni nem kételkedtek — hazafias ajánlataikat örök emlékezetül bé-cikkelyeztetni határozták;² ismétlem, az én felfogásom szerint — bár a megerősítés rá bé nem következett — ezen két oldalú, s a két egyező félre nézve felbonthatlanná, bevégzett tényné vált kötés által a kérdéses gyűjtemények az ország tulajdonává s egyszersmind a Kolozsvártt állítandó Múzeum alapjaivá váltak. Innen következik, hogy a gr. Kemény József véghagyományának ezen pontja: „Könyveimet és gyűjteményemet végrendelem az egykor felállítandó országos Múzeumnak“³ a közötté és az ország RR-ei között fennállott kötésnek csak megerősítésére szolgálhat, de sehogysem megváltoztatására — a contractusokra a testamentumok megsemmisítőleg vissza nem hathatván. De következik az is, hogy ezen az ország akkori törvényhozó RR-nek ajánlott s az elfogadás

¹ Fine promovendae culturae elevandique Regni decoris.... in libera regiaque Civitate Claudiopoli Museum regnicolare erigendum decernitur, illudve ex annuentia suae Maiestatis sacratissimae *Ferdinandeum* nominabitur.

² Eos, — — qui in emolumentum Patriae et culturae Nationalis promotionem opes suas sacrificare non dubitarunt — — SS. et OO. praesenti articulo nominanter inferandos determinarunt.

³ § 10. Meine Bücher, Handschriften und Sammlung alter Urkunden vermache ich dem einstens zu errichtenden Siebenbürgischen Landesmuseum, doch sollen sie bis zur Einrichtung eines solchen Museums im ungarischen Nationalmuseum zu Pest untergebracht werden.

által az ország tulajdonává vált vagyronról *csak az országnak valaha egy vagy más alakban egybegyülemő törvényhozói vagy az összes országot képviselő valamely e végre kiválasztott közttestület összes tagjai fognak jogérvényesen rendelkezni.* Mihez most az európai közbéke, a belső nyugalom és rend helyreálltával — most, midőn az olasz tartományok régi tartománygyűléseit visszanyerték — most, midőn a hírlapok és köztudat szerint Magyar- és Erdélyország régi törvényhozását pótló testületek életbeléptetéséről a magas ministeriumban komoly tanácskozások folynak, — alapos reményünk nekünk is méltán lehet... Úgy van: Erdély országának egy vagy más alakbani képviselői vannak jogilag képesítve arra, hogy a gr. Kemény-gyűjteménynek egy Kolozsvártt állítandó Erdélyi Múzeum alapjává miként teendése iránt jogérvényesen intézkedhessenek.

De hát addig mi történik vele? Mit kell azzal most s kinek kötelessége tenni?

Gondolatom szerint a néhai gróf végrendelete végrehajtóinak és a pesti magyar Nemzeti Múzeum főigazgatójának nem csak hazafiúi, de a néhai iránt kegyeleti és lelkiismeretben járó kötelessége: hogy ama gyűjteménynek vagy Pestre szállítását — mit a véghagyomány határozottan rendel — vagy itt benn Erdélyben oly biztos és célszerű helyen — miben az érdeklettek megnyugodnának — és akként megőrzését eszközöljék, hogy ez az idézett törvénycikkbeli országos intézkedésekkel egybehangozzék, azoknak sérelmére ne legyen; a teendő költséget annak idejében a Múzeum-alap meg fogván téríteni.

Hol lenne hát ez a hely? És miként eszközölnétek ezen megőrzés és a fennforgó országos érdekek kielégítése?

Hogy a kérdésekre alapos feleletet adhassak: vissza kell pillantanom a fennforgó Erdélyi Múzeum iránti mult időkbeli országos nézetekre. Azok adatszerű ismerete és méltatása nélkül biztos kiinduláspontot nem találunk, a valószínűleg felmerülemő különböző nézetek között magunkat tájékozni képesek nem leszünk. Menjünk tehát a kérdés bölcsőjéhez.

1841-ki február 25-én Küküllő megye közgyűléséhez gr. Kemény József és Sámuel nevében egy írásbeli jelentés s illetőleg egy kérelem nyújtatott bé, melynek során a derék grófok így szólanak: „Ámbár Erdély határai jelenleg a hajdankorihoz képest szűk korlátok közé szorultak, de mult időkbeli viszonyai, régi erényes nemzetisége s annak következményei fennmaradtak. Nem esoda, ha hazánk viszontagságai és történetei, főleg a mohácsi vénapról fogva, ránk nézve oly érdekesek, hogy alapos tudásuk nélkül mai létünknek okai alig érthetők. Szükség tehát a hajdankor mindennemű, főleg pedig diplomaticai romjait pusztulástól megmenteni, s azokra mint megannyi polgári erényt gerjesztő emlékoszlopokra visszatekintve nemzetiségünk emlékét fenntartani, hogy így a hajdankornak mára is kiható következményeit a mai morális, politikai és literaturai közmíveltségre és annak elkerülhetlen szükségére alkalmazván, az idő szellemével ezután is okosan és alaposan előhaladhassunk... Ily célból gyűjtöttünk mi össze több ezer darabokra menő hazánk történeteit, törvényeit, statisticáját, geographiáját és literaturá-

ját érdeklő könyvtárunkat, s egyszersmind több ezer eredeti hivatalos és status-levelezéseket, eredeti békekötéseket, eredeti országos t.-cikkeket, régi honi törvénykönyveink eredeti pecsétes példányait és számos egykorú történetírók kézírataikat, sat. Mivel pedig a magánosok fáradozásainak gyümölcsét, bármily hasznos gyűjteményeket csak a közhasználhatóság teszi valódi sikerükké és mivel a hazában szerte-széllyel levő hasznos gyűjteményeket egyesítő nemzeti intézet alapítása egyesek erejét feljűmulja: azért nem csak kívánatos, de díszes is lenne, közérővel és hazafiúi közbuzgalommal *hazánk fővárosában Kolozsvárrt* egy nemzeti Múzeummal egybekötendő nyilvános könyvtárt felállítani... Ezen szent céltől lelkesítve ajánljuk fel érintett gyűjteményünket sat. Kérvén az RR-et, hogy ezen ajánlatunkat addig is, míg azt az ország RR-nek is bemutatathatók, kegyesen elfogadni s pártolására más törvényhatóságokat is felszólítani sziveskedjenek.⁴

A nemes grófok ezen hazafias jelentése a március 29-iki kolozsmegyei közgyűléshez is benyújtatott, hol a legnagyobb lelkesedéssel fogadtatván a leendő országgyűléseni érélyes pártolása s annak alapján Kolozsvárrt országos Múzeum állíthatásnak indítványozása elhatározott.⁵

II.

Megnyilván 1841-ben nov. 13-án az országgyűlés, a tisztelt grófok nem késtek Erdélyi Múzeum iránti jún. 20-ikán költ jelentéseket s illetőleg ajánlatjokat fennebb érintett ígéretökhöz híven a K.K. és RR-nek 1842-ik évi jún. 21-én tartott ülésében 29. 31. jegyzőkönyvi szám alatt beadni, melynek során a nemes grófok így nyilatkoznak: „Nemzeteknek nemcsak életét fönntartja, hanem haladását is elősegíti szellemi erejük kimívelése, hazájok hajdani és jelen állásának alapos ismerete, mit különösen annak hazánkfiái által készített s a hazát tárgyazó könyvek, kéziratok, oklevelek s más irodalmi művek eszközölnek, melyeknek általános gyűjteménye közönségesen *Nemzeti Múzeumnak* neveztetik. Az ismeretek ily kútfejeit szükségesnek tartotta s illően méltányolta a testvér Magyarhon, midőn Széchenyi Ferencz gróf nemzetének ajánlott könyvtárát Magyar Nemzeti Múzeum alapjául országosan elfogadta s fenntartásáról és gyarapításáról több ízben nagylelkűen rendelkezett. Mi alólírtak is hazafiúi érzelmeink sugallatát követjük, midőn mellékelt irományunkban kijelölt 15.000 kötetet felyülhaladó könyv-, több ezer darab oklevél- és egyikünk ásványgyűjteményét is forrón szeretett Erdély hazánk közhasznára egy állandó *Nemzeti Múzeum* alapjául honunk RR-nek ajánljuk és kegyes elfogadásáért könyörgünk.“ Mellékelvén és elfogadtatni kérvén egyúttal Dobokamegyei szolgabíró Kolozsvári Pál által az ajánlattevő grófokhoz beadott hasonló áldozati ajánlatot 269 darab könyv iránt.

A szép példát követték még az napon gróf Gyulai Lajos, ki a *Nem-*

⁴ Erdélyi Híradó. 1841. 20. sz.

⁵ Erdélyi Híradó. 1841. 26. sz.

zeti Múzeum megalapítására hirlapilag tett ígérete⁶ szerint 1890 darab ásványgyűjteményét; gróf Eszterházi László a jun. 31-iki országos ülésben boldogult édes atyjának 1840-ik évi január 10-én költ végrendelete által egy ide hátrább felállítandó *Erdélyi Múzeumnak* hagyott összes magyar- és erdélyországi folyó- és emlékpénzgyűjteményét, mit maga is feles számuakkal szaporított, az Erdélyi Nemzeti Múzeum számára részéről mellé tett 5000 pft. tőkével ajánlotta meg oly feltétellel, hogy üdvezült atyja gróf Eszterházi János pénzgyűjteménye az állítandó Múzeumban mindig a boldogultnak nevét viselje elkülönítve, maga és nemzetsége számára pedig a múzeumi ör kinevezéséhez hozzászólási jog biztosítottassék. Mely ajánlatokat, mihelyt a kérdéses Nemzeti Múzeumnak kívántató állandó hely meglesz, s az oda szállítandó kincsek bátor-ságos megmaradása iránt kellő országos rendelkezés lesz téve (ámbar a végrendelet értelmében életéig használhatná) azonnal az országnak átadni kész lesz. Továbbá halhatatlan nevű gróf Teleki József akkori erdélyi kormányzó az aug. 22-iki ülésben több százakra menő könyvgyűjteményét — mik között némely ritka és becses első kiadások (editiones principes) és a nyomtatás első korából valók (incunabula) találtnak — valamint a magyar tudós társaság által eddig kiadott minden nyomtatványok egy-egy példányát némely más magyar könyvekkel együtt, végre 3000 pftot, melynek kamataiból kiválólág a m. tud. társaság által kiadandó könyvek lesznek megszerzendők. Dr. Lészai Dániel az aug. 29-iki orsz. ülésben 400 ezüst, 300 réz római és görög, valamint újabb korbéli 300, összesen 1000 darab pénzgyűjteményét; gr. Degenfeld Ottó, Imre és Pál a december 9-iki orsz. ülésben 5—6000 darabra menő könyvtárukat; Góró Lajos őrnagy a decemb. 30-iki orsz. ülésben 450 darab könyvgyűjteményét, Wanderungen durch Pompeji című ritka könyvet, Titian Danaeját, 450 drb. régi római pénzt, s egy 40 arany értékű becses érmet; Woititz József izraelita a december 23-iki orsz. ülésben 200 pf. pénzt; erdélyi rom. catholicus püspök idvezült Kovács Miklós az 1843-ik év január 18-iki orsz. ülésben 5000 pftot; a Baternai nemzetség a febr. 3-iki orsz. ülésben Kriszcesoron levő nagy ásványgyűjteményét; végre ugyanazon ülésben b. Wesselényi Farkas Napoleon egyiptomi hadjáratának nagybecsű kiadását rézmetszetben — ajánlottak a Kolozsvártt állítandó részint országos, nagyobbára Nemzeti Múzeumra.

Ezen ajánlatok a feljül említett gróf Kemény-féle főalapítványi jelentéssel együtt a rendszeres bizottmánynak véleményadás végett átadatván s ez a kívánt véleményt az 1842-iki december 15-iki orsz. ülésbe beadván több napi vitatás után kevés módosítással elfogadtatott, s határozatképpen kimondatott: Hogy az állítandó Országos Múzeum helye Kolozsvár s neve Ferdinánd Múzeum legyen, szállásul a piactszori gr. Bánffy-ház vásároltassék meg, a megvételre és fenntartására a gr. Eszterházi- és gr. Teleki-féle 8000 pftal együtt 100.000 pft. egyedül a nemesi birtokokra az 1809-beli kules szerint teendő kiadás útján felvételssék; minden az országban megjelenendő könyvből egy példány a Múzeum számára küldessék; a Múzeum felügyeletére egy főör 1000 f.,

⁶ Az Erdélyi Híradó. 1841. 22. sz.

egy alór 400 f., irlók 250 f., két szolga 350 f., pénztári kezelő (ki fizetéses főkörmányi hivatalnok lehetne) 60 f., ellenőr 40 f. évdíjjal rendeltessék; magának az intézetnek felügyeletére a több alapítókön kívül 9 személyű bizottmány — névszerint gr. Teleki József, Bedeus József, Cserei Farkas, gr. Gyulai Lajos, gr. Teleki Domokos, Gál Domokos, Horváth István, Zeyk József és Méhes Sámuel választatott, az alapítók béczikkelyeztettek, s az ezekből szerkesztett törvényeikk 1843. jan. 16-ról a CXXXIII. orsz. ülésből a felséges udvarhoz felterjesztetett mellékeltevéen ahhoz a szász nemzet 20 követének külön véleménye, melynek során felhozott okokból kéri ő felségét, hogy a Múzeum *ne tekintessék Országosnak, hanem Magyar Nemzeti Intézetnek* és hogy a szász nemzet a Múzeumot illető dolgokba ne elegyítettessék.⁷ Ez ellenvélemény során azonban tiszta szavakkal ki van fejezve: hogy a szász nemzetnek csupán az *országos Múzeum* felállítása lenne ellenére, különben nyiltan kimondotta: hogy előtte *egy Magyar Nemzeti Múzeum annyiára kedves volna*, hogy azt kebelébeni önkéntes adakozások által előmozdítani igyekezni fogna.⁸

Igy állanak az akkori nézetek a Múzeum tárgyában, így lön bevégezve az 1841/3-iki erdélyi országgyűlésen ennek első megállapítása feletti országos vitatkozás, a keletkezett törvényeikk az akkor uralkodó felséghez felküldetett, mire azonban amíg a kívánt megerősítés eljöhett volna, az országgyűlés febr. 4-ikén, tehát a felküldés után 18 napra bezáratott.

Az általam hiteles okmányok alapján kivonatosan ugyan, de az igazsághoz híven adott tényleírásból félremagyarázhatlanúl következik:

1. Hogy az erdélyi magyar és székely nemzet az 1841/43-iki időkben forrón és fényes hazafiúi tettekben nyilatkozólag óhajtotta egy országos könyvtárral egybekötött Erdélyi Múzeum megalapítását.

2. Az állítandó Múzeumra kizárólag magyar és székely hazafiak tettek ajánlatokat.

3. A legelső alapítóktól, a gr. Keményektől kezdve a Múzeumügynek 1842. dec. 23-ki országos ülésben bevezetett tárgyalásáig valamennyi ajánlattevő csak a Kolozsvárt állítandó Nemzeti Múzeum alapjául volt hajlandó ajánlatát átengedni; és hogy a Múzeumra vonatkozólag az *országos* szó használása csak a gyűlés után és az akkor hozott végzés alapján vette kezdetét.

4. Az országgyűlés többsége az által, hogy a Múzeumot országosnak kívánta neveztetni, korántsem akart más ajkú népeknek sem a múzeumi tárgyak és anyagok előállítását, sem a helyiségvásárlás, sem a fenn tartási és gyarapítás leendő költségei által terhére lenni, (mert hiszen a magyar nemesség adta az alapokat, az ő birtokai által hordozandónak határozta a kellő költséget), hanem egyedül az ország díszéért és azért,

⁷ — — Infrascripti deputati petunt; — — ut Museum non qua institutum regnicolare consideretur. sed qua institutum nationale; adeoque natio saxonica, rebus Museum tangantibus haud immisceatur. Irománykönyv. 320. l.

⁸ — — Natio enim saxonica aperta professu est; sibi Museum hungarionationale adeo gratum fore, ut illud instituenda in gremio suo gratuitorum oblatorum collectione juvare admissura sit. Irománykönyv. 318. l.

hogy az ország minden polgárának szabad használhatási joga legyen, ez okból kívánta az állítandó *Múzeumot országosnak* címeztetni. Javalmakat akart azzal a magyar és székely nemzet adni a társnépeknek, nem terhet róni nyakukba, saját tudományos kincseit a haza közkincsévé tenni, igazi közszellemét, honszeretetét bebizonyítani, önfajának dicsőségét az ország minden népei dicsőségébe kívánta béolvasztani; nem pedig nemzetiségét ily kisszerű és mellékes eszközzel, minő egy szónak törvénybe iktatása vagy kimaradása — kiterjeszteni és uralkodóvá tenni. Birta azon időkben a magyar nemzet saját nyelvénék és nemzetiségének kifejlődése, gyarapodása és terjedése elegendő kezességeit alkotványában: nem volt rászorúlva ily kiesinkés és belértéknélküli módok alkalmazásához folyamodnia.

5. Amint a tisztelt szász nemzet akkorban Szebenben levő saját Múzeumát magára nézve kielégítőnek tartotta, egy országos Múzeum állítását pedig a szász nemzetre nézve szükségesnek nem tartván, minden e tárgyú költséget magától elutasított, múzeumi dolgokba vegyülni nem kívánt; azt ellenben, hogy Erdélyi Magyar Nemzeti Múzeum előtte is annyira kedves lenne, hogy létesítésére kebelében adakozásokat is gyűjteni kész lenne, nyíltan kimondotta, sőt ő felségéhez is kérelemmel járult, hogy az Erdélyben magyar Maecenások ajánlataiból alapítandó Múzeumot ne Országosnak, hanem Magyar Nemzeti Múzeumnak nevezeteni decretálja: Úgy azon tisztelt nemzet mívelt és előrelátó fiainak discretiojáról s a Magyar Nemzeti Múzeum iránt tanúsított sympathiájáról sértés nélkül nem lehet, nem szabad fel is tennünk, hogy régi nézeteik elhagyásával, érzelmeik megváltoztatásával az egyébaránt is vajmi sokat veszített, a forradalom következtetése által oly súlyosan meglátogatott erdélyi magyarságot nemzeti léte egyik fő fenntartási eszközéül tekintett Múzeum-állítási törekvéseiben valamiképpen gátolni akarná. A tisztelt szász nemzet nyelve ma Erdélyben a törvényhozás, igazságszolgáltatás, közigazgatás, nagy mértékben a köznevelés nyelve; az ő kebelében van a főkormányshékhelye, ott az országos firmájú jogakadémia; van számos hirlapja s élénk hirlapirodalma, virágzó honismereti egylete; az ő fiai a culturának, politikai befolyásnak, nemzetiségök kifejlődésének annyi eszközeit bírják, miként ismert becsületességökről feltesszük, testvériségöktől megvárjuk, igazságérzetöktől és hazafiságuktól követeljük: hogy minket az Erdélyi Múzeumnak létesítésében nem csak hogy gátolni nem, de a lehetőségig előmozdítani fognak.

6. Minthogy az idézett Múzeum-törvényezik az uralkodó felség által meg nem erősítettén, de meg nem erősíthetése is ki nem mondatván, habár annak új megerősítése s az abban foglalt intézkedések valóditása hazánk publico-politikai viszonyainak azótai teljes megváltozása miatt azon alakban, mint az az országgyűlési hivatalos irományokban le van téve, nem eszközölhető, mindazáltal azt hiszem, hogy ezen törvényezikket, mint történeti alapot, az abban foglalt rendelkezéseket, mint a fennforgó kérdés egyes ágaira nézve egyedül biztosan tájékozó pontokat, lehet és kell felvennünk s teendőinkben azokra kiváló figyelemmel lennünk. A mik azon törvényezik során az Erdélyi Múzeumra nézve az alapítók és országgyűlési alkotványos többség, illetőleg magyar

és székely nemzet közakaratóival s a tisztelt szász nemzet módosító befolyásával elintéztettek, meghatároztattak, tiszteletben kell tartanunk s ezutáni intézkedéseinkben — a mennyire a változott viszonyok engedik — azokkal egybehangzólag cselekednünk. Részemről hű alattvalói bizalommal és reménységgel viseltetem felséges fejedelmünkhez és magas kormánya igazságszeretetéhez, hogy mihelyt azok általunk egész Erdélyre nézve üdvösnek, óhajthatónak és szellemileg szükségesnek fognak alázatos kérelmünkben nyilváníttatni — biztosan remélem, hogy ő felsége kegyes leend ezen elvek életbe léptethetésének magas engedélyezése által nemzetünket megvigasztalni, s hogy az erdélyi magyarság fiainak áldozatából egy az ő és ország érdekeinek megfelelő Múzeumot állíthassunk, királyi nagylelkűséggel megengedni.

7. Végül következik, hogy az Erdélyi Múzeum Kolozsvárt állítandó, hogy annak már tetteleg van 20—22 ezer könyve, több ezerekre menő eredeti oklevélgyűjteménye, több ezerből álló ásványgyűjteménye, 13.200 ft. készpénze: csak hely levén szükséges és egybeállíthatási kormányi engedély.

Nézzük már most a kérdés mai állását.

A mint első cikkemben kimutattam — a magyar nemzet jelen állását egész teljében s minden jövőrei vonatkozásokkal felfogni képes részénél egy közkérdésre nézve sem annyira egyezők mostanában a vélemények, nem oly általános a meggyőződés, mint az iránt, hogy nemzetiségünk fennmaradása s közbirodalmi ügy, mint a hazánkbeli népekkel szemben jelentőségünk a mostani viszonyok szerint egyedül szellemi úton, értelmiségi előkelő kifejlődés által (feltevéen természetesen bizonyos fokú anyagi erős állapotot) érhető el, minek főfő eszközlői egy virágzó irodalom és a tudományos irányú intézetek. E meggyőződés úgy szólván ösztönszerűleg támadt a nemzet színének, savának lelkében. Innen megfejthető azon erős lendület, mit újabb időben a magyar irodalom kapott. Mutatja ezt Magyarországon a hirlapok és magyar könyvek napontai szaporodása; a történeti tudományok komoly és nagymérvű művelése; az Akademiának mintegy felvillanyozott cselekvésre ébredése és újabb dotatioja; nyelvünk rendszerének tudományos meg-alapítása körüli sikeres munkálkodások és más ily jelenségek. Csak az erdélyi kevés számú magyarság látszék sokáig halálálomba sülyedettnek: Sajtói tétlenül heverték, két rendbeli lapja rövid sajnálatos élete után megszűnt, közélete néma, tétlen vala, csak a testvérhoni irodalom virrad-kiáltásai zavarák meg olykor a földre és lélekre nehezedett csöndet. A hazafiak tenni kész, de kezdetben csekély serege a kor irányát követve s előbb az égetőbb sebek gyógyításához fogva, anyagi irányú egyleteink újjáteremtésével volt elfoglalva és egyetlen erdélyi nemzeti színházunk fennmaradásának — a mennyire ily nehéz időkben és szorult pénzvizonyok között lehete — biztosításával. Azonban csalatkoz-nék, ki azt hinné, hogy szellemi érdekeink ápolása, védelme, fejlesztése is nem foglalkoztatta az elméket. Ily önmagáról megfelejkezettséget az erdélyi magyarság józanságáról, honszeretetéről, fajhűségéről nincs joga feltenni senkinek. Volt ez beszéd tárgya nem egyszer s nem egy helyütt. Csak hogy — a mint mondtam — anyagi sebeink életfogyasztó

vérezését kellett előbb megállítanunk, csak hogy teendőink logikájában elsőbbséget tartottuk az anyagi érdekeink körüli lehetséges gondoskodást, csak hogy az időt erre még elérkezettnek nem hittük; a szikra, mely a tenni kész, tenni komolyan akaró, de a teendők misége s miképpenje iránti gondolatban lekötött lelkeknek világot gyújtson, határozott tette kelését előidézzé, nem volt megadva sokáig... Ez idő eljött, e szikrát fellobbantá egy tiszteletet érdemlő hazai történetbuvárunk munkás lelke nemes tűzének kialvása. Gróf Kemény halála s a gerendi könyvtár árvaságra jutása megdöbbenetete egész Erdélyt: ama drága kincsek jövődjé sorsával kapcsolatban felébredett egy magyar tudományos egyesület, a rég tervben levő Múzeum formászerű megalapításának kérdése, szóval Erdély halottaiban levő irodalmi életének valahogy s valamiképp újból felelevenítése. Azonban az élénk lelki megindultság és szellemi mozgalom lap nem léte miatt hangot nem adott, kifejezve nem lőn. A „*Magyar Sajtó*“ volt az, mely e kérdést nem csak megpendítette, de a legnagyobb egyszerűséggel s az elméleti oldalt tekintve szinte kimerítőleg meg is vitatta. Éppen azért az ott nyilvánult e tárgyban nézeteket, mint a nálunk közvéleménnyel nagyobbára összehangzókat, amennyiben célomhoz és a dolog érdemére tartoznak, érinteni szükségesnek látom, hogy így az olvasó minden ide vonatkozó tárgyalásoknak szeméi előtt mintegy végigvonulása után saját felfogása és meggyőződése s ne az én adandó szerény javallatom után tegyen a fennforgó kérdésben ítéletet és határozza magát tette.

Az első felszólalást Dózsa Dániel úr tette a M. Sajtó 1855-ki 121., 123., 124. számaiban. Ott egy *Tudományos Egyesület* indítványoztaték. Sajnálatosnak mondván indítványozó, „hogy Erdély magyarsága éppen e criticus időkben adja legkevesebb jelét élni kívánása — és életrevalóságának. Elszakasztatván — úgy mond — nagyobb testvérünkől politikailag az új országfelosztási patens, a társasnépekkel egybeköttetésünkben folyó kötelességünk magunkat el nem hagyni, nemzeti érdekeinket el nem hanyagolni, sőt jóra valósságunkat most inkább, mint valaha mindenütt, a hol lehet és alkalom nyílik, békizonyítani. Alapúl ajánl indítványozó 150 hazafitól ezer-ezer forintjával remélhető 150.000 pft, mit azok államkölesönük vagy úrbéri kárpótlásuk 1—2 száztóljának odaengedésével eszközölhetnének.“

A második felszólalás egy második indítvány volt a derék tanár Wass József úrtól ugyancsak a M. Sajtó múlt évi 138., 140., 145. számaiban, t. i. egy *Erdélyi Nemzeti Múzeum* s erre alapítandó *Erdélyi Történetirodalmi Egyesület* alapítása. Tanár úr Dózsa úr indítványát sem újnak, sem első szükségűnek nem tartja. „Nem új — mond az indítványozó — mert a múlt század végén a Magyar Nyelvmívelő Társaság éppen ilyen célra és munkakörrel volt alakúlva, nem is első szükségű, mivel a míg nincs miből és hol, addig bármi kimivelt és jól fizetett egyénnek sem lehet dolgoznia. Az előbbi indítványnak továbbá köre a mint túlságosan nagy, a tett költségvetés oly fősvényen kiesiny. Indítványozó a mint a múlt század végén Erdélyben fennállott philohistorok társulatát — melynek célja a hazai történetek ismerésében és ismeretetésében állott — szerencsésebben választottnak tartja, úgy azt, hogy

az erdélyi tudom. egylet a tudományok minden ágát munkakörébe vegye, czélszerűtlennek s azt egyenesen a pesti Akadémia feladatának vallván, Erdélyre nézve főként a történeti szakmának művelését, tehát egy történetirodalmi társulat és egy Múzeum alapítását látja szükségesnek. E kérdést előtérbe hozta a gr. Kemény halálával lezárt gerendi könyvtár, megoldásának szükséges és sürgető voltát mindenki látja, a kormány kétségtől pártolandja. Hisz éppen ily czélokból vannak általa kinevezve conservatorok. És pedig — mond indítványozó — legyen a Múzeum nemzeti és legyen Kolozsvárt, mert Szebennnek, K. Fejérvárnak, M. Vásárhelynek már van. Indítványozó a gr. Keményék ajándokát egyenesen egy magyar nemzeti Múzeum tulajdonának tekinti és bízik a magas kormány megegyezésének arra nézve megnyerésében. Múzeumi alap van, pénz is van ajánlva, csak hely és engedélynyerés kell. Mindeniket az erdélyi értelmiség, főként pedig a főbirtokosok hazafiságától s egész befolyásának felhasználásától várja.

Következik a M. Sajtó szerkesztőjének Török János úrnak az írt lap idei 18-ik számában az első indítvány tevőjének egy második felszólalása által előidézett, azzal együttesen közlött egyeztető szózata. A M. Sajtó szerkesztője a két indítványt nem tartja ellentétesnek, azok egy időben létezésében nem lát erőmegoszlast, sőt a kettőt egymást kiegészítőnek tartja. Azon hazafiak, kik egyiket hajlamból pártolják, miért ne segítnék a másikat kötelességből? Részéről is kivált a főbirtokosoktól várja a kérdés megoldását.

Továbbá a M. Sajtó szerkesztőjének azon jegyzetére, hogy szerinte a magyar faj, bárhol lakjék a birodalomban, egy megoszthatatlan egységes egésznek képez, tehát tudományos központúl Pestet és a pesti irodalmat, irányadóúl az Akademiát tartja tekintendőnek — mi azonban szerinte nem zárja ki a vidékekeni irodalmi munkásságot és kisebb tudományos egyletek keletkezését — azt feleli egy második cikkjében Dózsa úr: „Igen is egyek vagyunk, de azért külön népek közt lakunk, a magyarországiaktól különböző régi történeti és politikai viszonyaink vannak, társnépekkel szembeni érdekeinket magunknak kell érvényesítenünk, külön dolgoznunk nyelvünk és nemzetiségünk erősítésére, a közértelmesedésnek terjesztésére. Fényes Magyarországnak ír statistikát, nekünk nem; Petőfi a pusztákat énekl meg, a mi hegyeinket nem; Tóth Lőrincz a testvérhoni jogviszonyokat fejtegeti, miénket soha, Erdélynek magának is kell magán segíteni, sat.”

Utolsó eddigelő e tárgyban m. akadémiai titoknak Toldy úrnak a M. Sajtó idei 24. számában megjelent irányjelző cikkje. „A két indítvány — úgy mond író — együtt tesz egy egészet, külön mindkettő esonka fél. Ha elsősről lenne szó: első a Múzeum, mert előbb kell a meglevő, de elszórt emlékeket egybegyűjteni, mert Múzeumot akkor kell kezdeni, mikor van miből, mert egyesületet mindig lehet alkotni, hol van ember, ki dolgozni tud és akar, de gerendi könyvtárakat nem. És itt megmentésről is van szó. Azonban Múzeum teszi az anyagot, a testet, Akadémia a lelket, a szellemet. Csak a kettő együtt ad életet: — ezt kell tehát akarni. Példa lehet Pest, Prága Múzeumával s múzeumi társaságával. Az engedély nem maradhat el oly birodalomban, mely-

nek minden tartományi városában van Múzeum, van Akademia, vannak akademiái társulatok és egyletek. A tökét ezikkíró is az erdélyi fölbirtokosoktól várja *alapítvány*képpen és a többi művelt osztályok *évi adalékaiból*. Ha Körösi és Farkas Sándor a magyar Akadémiának két-két száz aranyot tudtak adni: elengednék-e pusztában hangzani Erdély művelt urai az államkölesön vagy úrbéri kárpótlásaik egy részének múzeumi czélokra engedése iránti indítványt? Ha linzi, prágai, graeczi lakosok ezereként lépnek múzeumi egyletekbe 10—20 pf. évi részvényekkel: hogy ne fognának szellemileg szintúgy érettek vagyoniilag képesek lenni Erdély és Kolozsvár lakói? Az erdélyi tudományos egylet czéljaiban — mond tovább ezikkíró — nem állana rendes évpénzü tudósokat tartani, de az érdemes elmetermékeket jól díjazni. A Múzeum-alkatrészét tenné: könyvtár, levéltár és ásványgyűjtemény, tehát az egylet czélja lenne a történeti és természettudományok művelése. Erdély tudományos törekedéseinek főczélja most más nem lehet, mint a hazai történetek forrásait megnyitni, a haza egét és földét ismertetni a százszok példája szerint. A Múzeumban méltán helyet foglalhatna a halhatlan Teleki Sámuel m. vásárhelyi és püspök Batthyányi k. fejevári könyvtára is; így a mint vannak, minden gazdagságuk s a felügyelők szolgálati készsége mellett is rendeltetésöknek csak alig felelnek meg. Itt is a nagy alapítók által kedvelt magyar nemzetét lennének azok, így is az ő dicsőségeket hirdetnék: dicsőült árnyaik bizonynyal jóvágagyást intének az utódok ily tettére.“

Igy áll a kérdés jelenleg.

Még csak két kérdésre kell felelnem: mi történjék a gr. Kemény gyűjteményével? S mit kellene tennünk jelesen az Erdélyi Múzeum tárgyában?

III.

Kik ezikkeimet figyelemmel olvasták, azoknak nyilván fog lenni az elsőből az Erdélyi Múzeumnak s ahhoz kapcsolt némi tudományos tűzhelynek egész Erdélyre, de főként annak magyar lakóira nézve sürgőleg szükséges, sőt életkérdési fontossággal bíró volta. A másodikban láthatták annak történeti multját okadatosán, minden oldalról megvilágosításában adva, melynek során a múzeumi ajánlatok mennyi- és minősége hiteles adatokkal ki van mutatva s az 1841—3-iki országosan alkotott törvényczikk és mellékletei a Múzeum-ügyben egyedül biztos alapul s a teendőkre nézve kiinduláspontul van ajánlva; továbbá határozottan kimondva: hogy a gr. Kemény gyűjteménye a végrendelet tiszteletben tartása mellett egyedül a pesti Nemzeti Múzumba vihető, vagy oda, hová azon Múzeum főigazgatósága nem ellenzendi, az imént idézett törvényczikkbeli intézkedése szelleme kívánja és a magas kormány is benne megegyezik; és ismét: hogy az 1841—3-iki országgyűlésen történt múzeumi ajánlatoknak — melyek immár nemzeti vagyonok — érdemében jogszerűen intézkedni csak az országot s illetőleg a magyar nemzetet egy vagy más alakban képviselő törvényhozás vagy azt pótló közbizalmú emberek testülete van jógosítva. Elő vannak továbbá adva

a felidézett adatok abstractiói, corollariumai s az ügynek mai állása minden arra vonatkozó nézetárnyalatokkal, óhajításokkal és tervtöredékekkel — a mint azok a derék bécsi magyar lapban felmerültek vagy különben nyilván tudva vannak — kivonatosan ugyan, de a főbb vonásokat nem mellőzőleg az olvasó elé állítva. Kitűnik azokból: hogy Erdély magyarsága a mint 1841—3-ban, úgy ma is élénken óhajtja egy Múzeumnak Kolozsvárrát, a magyar elem szellemi központjában felállítását; kitűnik, hogy a Múzeumnak már mind tárgyai, könyv-, oklevél-, ásvány- és pénzgyűjtemény anyaga lelkes hazánkfiti ajándékaiban, mind a felállítási előleges költségek tizenhárom ezer kétszáz pfra menő pénzajánlatokban, mind végre egy az ország akkori közakarátát és szükségérzetét kifejező s minden e tárgybeli kezdeményezésnél alapul vehető törvényterv megvan. Csak az illetékes egyén vagy testület és azon lehető legalkalmasb mód nincs kitalálva, ki és mely által ezen közságos és nemzeti óhajításnak sikerítéséhez hozzá lehetne és kellene kezdeni; mert nincs ki a nemzet nevében felszólaljon és az ügy megindítását kezdeményezze; nincs meg a helyiség, hová a meglevő múzeumi tárgyak összegyűjtetnének és felállíttatnának; mivel nincs meg az 1841—3-iki országgyűlés által a Bánffi-ház megvásárlására felajánlott 60.000 p. forint; végre nincs meg a tőke melynek alapján ily fontos intézetet létesíteni, s céljának megfelelő állapotban fenntartani lehet, mert az 1841—3-ban a végre ajánlott 40.000 forint tőke — mibe az imént érintett 13,200 f. ajánlat is bé van foglalva — nincs bégyűlve, az ott ajánlott módon bé sem gyűjthető; eme hazafias ajánlatok közül pedig a néhai r. cath. püspök elfelejthetlen s Erdélyben örök tiszteletben leendő nevű Kovács Miklós 5000 ft. ajánlata a törvényezikk megerősítéséhez volt kötve, gr. Teleki azóta elhalt a nélkül, hogy legalább az én tudtom szerint végrendeletében ez ajánlatáról emlékezett volna, sat.

Ime az én nézeteim s illetőleg ajánlataim mindháromra nézve.

Első a helyiség nehézsége. Meg vannak a Múzeumnak való tárgyak — nincs hely.

Hogy a Múzeumnak Kolozsvárrát és lehető gyors felállításának ezen szinte legnagyobb akadály. elháríttassék, hazám iránti szent tartozásimnak némi részben ez által is lerovása, féltve szeretett nemzetiségem s az erdélyi magyarság jövődjének ez által is inkább biztosítása tekintetéből azon külső-szin-utszai kertemet, melyet én erdélyi kormányzó s magyar akadémiai elnök gr. Teleki József dicsőült barátomnak Erdélyből eltávoztakor az ő emléke iránti tiszteletből megvásároltam, az ott általa építeni kezdett nem disztelen, sőt kellemes fekvésűnek is mondható lakot teljesen elkészíttettem, magát a kertet egy meglehetősen rendezett kertté alakíttattam, ezennel egész kiterjedésében u. m. magát az egy előtermet, két emeletben kilencz szobát, úgy a cselédek szobáit és konyhát magába foglaló épületet, pitvarból és 5 szobából álló kertész-lakkal, két rendbeli virágházépületekkel, kerítésekkel egy az 1841—3-ik évi országgyűlési törvényezikk és mellékletei értelmében alapítandó Erdélyi Múzeumnak ajánlom és ajándékozom úgy pedig: hogy az Erdélyi Múzeumi ajánlatok az ezennel általam felajánlott épületekbe e cik-kem megjelenése után bármelyik órában beszállíttathassanak én onnat

azonnal ki fogván mindenestől költözni. A továbbiakra, u. m. a múzeumi tárgyak összegyűjthetése iránti magasb engedély kinyerése, a kertnek és épületeknek e célra miként alkalmazása, elrendezése, sat.-re nézve egy általam mindjárt ajánlandó illetékes testület fogna intézkedni. Én csak azon óhajításomat fejezem ki, hogy Múzeumunkkal egy *Füvészkert* is hozassék kapcsolatba, minthogy erre ott mind elegendő helyiség jut, mind pedig az Intézet környezete ez által érdekesebbé, lége még jobba s a városnak annnyival nagyobb díszévé leend, de azért is, hogy kedves hazánknak ezen fő természeti szépsége, a füvek, virágok szeretete, ismeretése és használása el ne hanyagoltassék, szóval: hogy Erdélyi Múzeum telkén Minerva és Flora, az emberi életnek két főszepségét képviselő e két istenség egybeülekezve láttassanak.

Második nehézség: ki vagy minő legyen a Múzeum felállítását illetékesen kezdeményezhető egyén vagy testület?

Ha ország felszólalására, ország költségén, országos anyagból, főként és specifice országos érdekből felállítandó Múzeumról lenne szó: akkor természetesen az országnak és a kormánynak együttes kezdeményezése útján és akaratából, vagy pedig a kormánynak állam főfelügyelői jogából folyó egyoldolú intézkedése útján is lehetne eszközölni. De ilyenről tudtomra szó sincs. Ez csak akkor lehetne, ha majd Erdélyország egyetemes akaratja valamely képviseleti törvényben meghatározandó alakban nyilatkozhatnék. A mi általunk óhajtott nem ilyen. Mi erdélyi magyarok a mi anyagunkból, a mi költségünkön, a mi kebelünkben és mi nemzeti és intelligentiális érdekeinknek megfelelő, de az országos érdekeknek ellenére nem levő, sőt a közhazának díszére szolgáló, *mindenkinek szabad használatára leendő* Múzeumot akarunk állítani, támaszkodva a birodalmi egyenjogúsági Nyiltparancsban gyökerező jogainkra, kikérvén és remélvén ő felségének és magas kormányának megegyezését. De ezt az 1841—3-ki Múzeum-törvényeziknek és mellékleteinek alapján — meg fogván kérni egyfelől a tisztelt szász nemzetet is, hogy azon törvény intézkedéseinek értelmében leendő múzeum-ügyi lépéseinkben minket a lehetőségig segítsenek, csak így gátoltathatván meg a gr. Kemény József s hihetőleg más hazánkfiai ajánlatainak is Pestre szállítása; könyörögvén más felől ő felségének és magas kormányának, hogy nekünk az ismételve érintett törvénycikk szellemében, az ott béczikkelyezett és ezutáni ajánlatokból a módosítandók módosításával — egy Erdélyi Múzeumnak Kolozsvárt állíthatására kegyes engedélyt adni méltóztassék. Országos legyen-e vagy nemzeti? nekem mindegy — előttem nem a név, de a dolog fő. Csak hogy legyen, hogy Kolozsvárt legyen és mentől előbb legyen.

A kezdeményezők lehetnének azon alapítók, kiknek hazafiúi ajándokai béczikkelyezvék, külön vagy együttesen: jelesen gr. Eszterházi László, gr. Kemény Sámuel, ki a néhai gr. Kemény Józseffel solidariter tette volt ajánlatát és a többi életben levők.

Nézetem szerint azonban legjobb volna ez:

Alakítsunk egy *Erdélyi Múzeum-Egyesületet* — a minők a birodalmi főbb városokban felesen vannak — részvények útján, melynek az alkotandó szabályok értelmében mindenki tagja lehessen; még pedig

a ki 500 pftot meghaladó múzeumi tárgyat ajándékoz (a minők az 1841—3-ban béczikkelyezett első alapítók, ha alapítványaik tetteleg a Múzeumnak átadódtak) *első rangú* vagy igazgató-alapító, ki 100 pftot készpénzül fizet le vagy arról magát és örököseit kötelező írást ad, *másodrangú alapító*; ki 10 éven át öt-öt pftot fizet, *első rangú részvényes*, ki öt éven át öt-öt pftot, *másodrangú részvényes*; az egylet irányában magukat különös szolgálatok által érdemesítettek *tiszteletbeli tagok*. Az 5 és 10 éves részvényesség kötelezettsége azokra nézve, kik kiállási szándékokat nyíltan írásban ki nem jelentik, az öt s illetőleg tíz év bételtével további öt és tíz évre is ismét kiterjed s így tovább; megszűnik ellenben halál esetében.

Az egylet belső organismusát a mi illeti: Lenne egy szabadon választott, de felsőbb helyen megerősített fő- és egy *alelnöke*, meghatározott számú *kormányzó és tanácskozó választmánya*, felerészben a tudományos és írói tehetségek, fele részben — beleegyezések s köteles munkásságuk nyilvánítása feltételével — az 1841—3-ki törvényekben kijelölt még életben levő egyének, egy fő- és egy alór, ki egyszersmind könyvtárnok-titkár, pénztárnok és ellenőr, mindezek a fő- és alelnökön kívül szabad választás szerént, egy a választmány által kijelölendő írnok és két szolga. Díjazva lennének a főörön kezdődő hivatalnokok.

A kormányzó választmánynak legelső feladata lenne ő felségétől engedélyt eszközölni arra, hogy a Múzeum számára 1841—3-ban és azután is azon évi törvény értelmében tett ajánlatokat mindenünnen már létező rendeltetések helyére szállíthassa, felállíthassa, gondviseléséről, fenntartásáról intézkedjék; ugyan a Múzeumnak ajánlott pénz-alapítványok tárgyában felléphessen, azokat kezéhez vehesse s azok kamatait az alapítók akarata és múzeumi törvény rendelvényei szerént az intézet céljára fordítsa.

További és állandó teendője a kormányzó és tanácskozó választmánynak: évnegyedenként egy ügyigazgatási, deczembertől márcziusig hetenként két szakulást — a történet- és természettudományi szakokban — évenként pedig egy közgyűlést tartani, tudományos munkálkodásainak eredményét, valamint az egyesület évről-évrei állását Évkönyv alakban közzétenni, sat.

Az egylet önconstituálása, belszerkezetének szabályszerű megállítása, munkakör-kijelölés, szakok és egyes hivatalnokok közötti viszonylatok, szóval a részletek kidolgozása és felsőbb megerősítés alá terjesztése egy e tárgyban mentől előbb tartandó értekezletnek lenne feladata.

Ily úton remélem én egy oly nevezetes közintézetnek — minőnek én az Erdélyi Múzeumot s az azzal egybekötendő, sőt annak már fogalmában és személyzetének összeállításában meglevő kis tudományos tűzhelyet óhajtom — életbeléptetésére szükséges pénzalapot kiállíthatni. Mert azon reményt, hogy szerfelett elszegényedett kis hazánk értelmisége kebelében 150 egyén találkozzék, ki valamely anyagi hasznot nem hajtó intézetre ezer-ezer pengő forintot adni kész és képes legyen, én a ki tapasztalásból tudom, mibe került színházunknak s gazdasági egyletünknek pár ezer forint tőkét gyűjteni, nem oszthatom. Mely alappal elesik egyszersmind az arra épített szerfölött tágasra mért munkakörű

tudományos akadémiai és rendes fizetésekkel ellátandó tagok iránti indítvány is. Azt ellenben igen remélem, hogy egyesületi úton kisebb-nagyobb alapítványokat, két-három s több részvényt, egy és más ajánlatot az erdélyi magyarság értelmesebb részének kicsinyje-nagyja, szegényebb-gazdagabbja, nemese és polgára, tanító és tanulóosztály, író- és olvasóközönsége egyletei és más testületei erejükhöz képest áldozni s nyelvünk és nemzetiségünk ápolása, irodalmi és tudományos kifejlődésünk előmozdítása dicső munkájában osztozni kívánnak és fognak és eképp az általam indítványozott egyesületi fillérekből, ha nem is kezdetben mindjárt, de idővel oly összeg jó ki, hogy mind Múzeumunkat fenntartani, mind pedig tudományos célokra, minők: jutalmazások, utaztatások, a választmány tagjai hasznos munkálódásinak illő díjazása, évről-évre több-több pénzerőt fordítani képesítve leszünk. Mindenki tudja s csak bátorításul hozom fel, hogy midőn gazdasági egyletünket új életre ébresztettük, eleinte 42 hat pforintos részvényes s három — 100 forintos — alapító tagunk volt, most egy pár év után az első száma 150, az utolsóké 15—20, kik között több, ezer forintos alapítók is vannak, összes tőkénk és vagyonunk pedig 20.000 forintot megüt. Mind kevés, mind csekély — mondani fogja a fennhéjázó dölyf, vagy a szerencsésebb pénzviszonyú tözsér — nekünk szegény erdélyieknek, nekem részemről kezdetnek ez is elég. Majd lesz ebből több is, válhatik még ebből nagyobb mérvű, dicsőségesebb munkásságú intézet.

Egyletet tehát mentől előbb s e végre egy előleges értekezletet! Egyes ember szava többnyire kevés viszhangra talál, gyöngé pártolásra számíthat még oly igaz és szent ügy mellett emelve is! Egy törvényeken alapuló loyális irányú testületnek felszólalása nem fog pusztában elhangzani. Ha a nemsokára tartandó értekezlet az Erdélyi Múzeum-Egyesület alapszabályait célszerűen, a fennálló törvényekkel mentől inkább összehangzólag kidolgozva a rendes hivatalos úton küldené ugyan fel, de egyúttal megbizottja útján is járúlna ő felségéhez kérvén azoknak kegyelmes megerősítését, ki tudja: vajjon nem lenne-e azon küldött oly szerencsés, hogy kedvező válasszal térjen meg a felséges fejedelem trónjától.

Ezek igénytelen magánnézeteim az Erdélyi Múzeum tárgyában. Hajlamaim és eredeti szándékom ellenére hírlapi térre léptem velek. Ezáltal is a kérdés nem könnyen megoldhatóságát, egyszersmind pedig a vélemények szabad nyilvánítása iránti hódolatomat kívántam tanúsítani. Több szem többet lát. Felszólalásom lehető sok gyöngé oldalai mellett is oly stadiumba teszi — hitem szerint — ez ügyet, hol annak egyfelől a sajtó igazán hasznos szolgálatokat tehet, másfelől a tetthaza-tiak egyenesen életet adhatnak. Adja Isten: úgy legyen!!

Erdélyi Tudományos Füzetek.

Szerkeszti: Dr. György Lajos.

Az „Erdélyi Múzeum-Egyesület” kiadása.

1. <i>Rass Károly</i> : Reményik Sándor — — — — —	40.—
2. <i>Párvan Bazil</i> : A dákok Trójában — — — — —	30.—
3. <i>Dr. Bitay Árpád</i> : Gyulafehérvár Erdély művelődéstörténetében — — — — —	30.—
4. <i>Dr. Bitay Árpád</i> : A moldvai magyarság — — — — —	40.—
5. <i>Szokolay Béla</i> : A nagybányai művésztelep — — — — —	40.—
6. <i>Dr. Balogh Ernő</i> : Kvarc az erdélyi Medence felső mediterrán gipszeiben — — — — —	40.—
7. <i>Dr. György Lajos</i> : Az erd. magyar irodalom bibliográfiája 1925. év — — — — —	50.—
8. <i>K. Sebestyén József</i> : A brassai fekete templom Mátyás-kori címerai — — — — —	40.—
9. <i>Dr. Karácsonyi János</i> : Új adatok és új szempontok a székelyek régi történetéhez — — — — —	50.—
10. <i>Dr. Gál Kelemen</i> : Brassai küzdelmei a magyartalanságok ellen — — — — —	50.—
11. <i>Dr. Tavaszy Sándor</i> : Erdélyi szellemi életünk két döntő kérdése — — — — —	40.—
12. <i>Dr. György Lajos</i> : Két dialogus régi magyar irodalmunkban — — — — —	60.—
13. <i>K. Sebestyén József</i> : A Becse-Gergely nemzetség, az Apafi és a bethleni gróf Bethlen család címere — — — — —	50.—
14. <i>Dr. Ferenczi Miklós</i> : Az erd. magyar irodalom bibliográfiája 1926. év — — — — —	50.—
15. <i>Dr. Gyárfás Elemér</i> : A Supplex Libellus Valachorum — — — — —	50.—
16. <i>Rónay Elemér</i> : Kemény János fejedelem halála és nyugvóhelye — — — — —	50.—
17. <i>Dr. György Lajos</i> : Egy állítólagos Pancsatantra-származék irodalmunkban — — — — —	50.—
18. <i>Dr. Ferenczi Miklós</i> : Az erd. magyar irodalom bibliográfiája 1927. év — — — — —	60.—
19. <i>K. Sebestyén József</i> : A középkori nyugati műveltség legkeletibb határai — — — — —	60.—
20. <i>Szabó T. Attila</i> : Az Erdélyi Múzeum Egylet XVI.—XIX. századi kéziratos énekeskönyvei — — — — —	50.—
21. <i>Dr. Ferenczi Miklós</i> : Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1928. év, pótlásokkal az 1919—1928. évekről — — — — —	50.—
22. <i>Dr. György Lajos</i> : A francia hellénizmus hullámai az erdélyi magyar szellemi életben — — — — —	50.—
23. <i>Dr. Kántor Lajos</i> : Az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémái — — — — —	50.—
24. <i>Dr. Gál Kelemen</i> : A nemzeti nevelés román fogalmazásban — — — — —	50.—
25. <i>Dr. Tavaszy Sándor</i> : Kierkegaard személyisége és gondolkozása — — — — —	50.—
26. <i>Dr. Papp Ferenc</i> : Gyulai Pál id. Bethlen János gr. körében — — — — —	50.—
27. <i>Dr. Csúry Bálint</i> : Néprajzi jegyzetek a moldvai magyarokról — — — — —	50.—
28. <i>Dr. Biró Vencel</i> : Püspökjelölés az erdélyi róm. kath. egyházmegyében — — — — —	50.—
29. <i>Dr. Teleki Domokos gróf</i> : A marosvásárhelyi Teleki-könyvtár története — — — — —	50.—
30. <i>Dr. Hofbauer László</i> : A Remény című zsebkönyv története (1839—1941) — — — — —	50.—
31. <i>Dr. Ferenczi Miklós</i> : Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1929. év — — — — —	50.—
32. <i>Dr. Gyalui Farkas</i> : A Döbrentei-pályázat és a Bánk bán — — — — —	50.—
33. <i>Dr. Rajka László</i> : Jókai „Törökvilág Magyarországon” c. regénye — — — — —	50.—
34. <i>Dr. Temesváry János</i> : Hét erdélyi püspök végrendelete — — — — —	50.—
35. <i>Dr. Biró Vencel</i> : A kolozsmonostori belső jezsuita rendház és iskola Bethlen és a Rákóczy fejedelmek idejében — — — — —	50.—
36. <i>Szabó T. Attila</i> : Ez Erdélyi Múzeum Vadadi Hegedüs-kódexe — — — — —	50.—
37. <i>Dr. Kántor Lajos</i> : Hidvégi gróf Mikó Imre szózata 1856-ban az Erdélyi Múzeum és az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalakítása érdekében — — — — —	50.—

Megrendelhetők az *Erdélyi Múzeum* kiadóhivatalában, Cluj-Kolozsvár, Str. Baron L. Pop (volt Brassai-u.) 5.